

УДК 341.9:347.963

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.56>

«ПОШУК ФОРУМУ» ЩОДО МІЖНАРОДНИХ ЦИВІЛЬНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Дусановський С.К.,*аспірант кафедри міжнародного приватного права**Навчально-науковий інститут міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Дусановський С.К. «Пошук форуму» щодо міжнародних цивільних судових процесів в умовах сталого розвитку та глобалізації.

Статтю присвячено дослідженню «пошуку форуму» щодо міжнародних цивільних судових процесів в умовах сталого розвитку та глобалізації. З'ясовано, що у міжнародному цивільному процесі існує два типи так званого «пошуку форуму»: односторонній вибір форуму під час провадження та взаємний вибір форуму шляхом договірної угоди. Перший тип пов'язаний із ситуацією, коли позивач самостійно визначає місце розгляду справи після виникнення спору або навіть до цього, якщо мова йде про декларативне рішення. Зазвичай це вимагає існування зв'язку між спором або відповідачем та вибраним судом, що обмежує варіанти вибору юрисдикції. Проте, у сучасних умовах, коли транскордонна діяльність стає все більш поширеною та складною, можливості для ініціювання проваджень у різних судах суттєво зростають. Це пов'язано як із тим, що сторони можуть бути пов'язані з різними юрисдикціями (наприклад, у випадку з міжнародними корпораціями), так і з тим, що наслідки дій можуть проявлятися у кількох країнах, а іноді навіть у всіх державах у разі онлайн-діяльності. Різниця у підходах до норм юрисдикції у різних країнах також сприяє дублюванню, оскільки правові системи оцінюють різні види зв'язків зі своєю територією як достатні для встановлення юрисдикції. Наявність кількох можливих судів для вирішення спору посилюється ще й тим, що будь-яка сторона може ініціювати провадження: це може бути або заявник, що прагне отримати відшкодування збитків, або ймовірний правопорушник, який добивається визнання своєї невинуватості. У випадку конфлікту між сторонами з різних юрисдикцій нерідко доступні кілька судів, оскільки юрисдикція зазвичай залежить від місця перебування відповідача, а будь-яка зі сторін може опинитися в цій ролі. Другий тип «вибору найвигоднішого форуму» передбачає спільне рішення сторін, зазвичай у рамках договірних домовленостей, укладених до виникнення спору. Цей підхід до пошуку найбільш зручного суду ґрунтується не на конкуренції норм юрисдикції чи міжнародній діяльності учасників, а на принципі автономії волі сторін.

Ключові слова: міжнародний цивільний процес, міжнародна юрисдикція, сталий розвиток економіки, глобалізація, судове врегулювання транскордонних спорів.

Dusanovskyy S.K. The «forum search» for international civil trials in the context of sustainable development and globalization.

The article is devoted to the study of «forum-seeking» in international civil litigation in the context of sustainable development and globalization. It is found that in international civil litigation there are two types of so-called «forum-seeking»: unilateral choice of forum during the proceedings and mutual choice of forum by contractual agreement. The first type is associated with a situation where the plaintiff independently determines the place of consideration of the case after the dispute arises or even before that, if it is a declaratory decision. Usually this requires the existence of a connection between the dispute or the defendant and the chosen court, which limits the options for choosing jurisdiction. However, in modern conditions, when cross-border activity is becoming increasingly widespread and complex, the opportunities for initiating proceedings in different courts are increasing significantly. This is due both to the fact that parties may be connected to different jurisdictions (for example, in the case of international corporations) and to the fact that the effects of actions may be felt in several countries, and sometimes even in all countries in the case of online activities. The difference in approaches to jurisdictional rules in different countries also contributes to duplication, as legal systems assess different types of connection with their territory as sufficient to establish jurisdiction. The existence of several possible courts for resolving a dispute is further reinforced by the fact that any party can initiate proceedings: this can be either a claimant seeking damages or an alleged offender seeking a declaration of innocence. In the event of a conflict between parties from different jurisdictions, several

courts are often available, as jurisdiction usually depends on the location of the defendant, and any of the parties may find themselves in this role. The second type of «choice of the most advantageous forum» involves a joint decision of the parties, usually within the framework of contractual agreements concluded before the dispute arises. This approach to finding the most convenient court is based not on competition of jurisdictional norms or international activity of the participants, but on the principle of autonomy of the will of the parties.

Key words: international civil procedure, international jurisdiction, sustainable economic development, globalization, judicial settlement of cross-border disputes.

Постановка проблеми. Окремі правові інститути, здавалось би, можуть існувати та розвиватись лише в межах певної системи права, оскільки нерозривно пов'язаний їх зміст із особливостями принципів, на яких побудована ця правова система, а також соціокультурними особливостями суспільства. Однак глобалізація призводить до того, що правові системи сучасності взаємодіють одна з одною настільки тісно, що таких автохтонних інститутів стає дедалі менше. Сталий розвиток світової економіки є викликом, який впливає на багато різних аспектів життя та роботи в усьому світі. Він порушує конкретні питання щодо глобалізованих галузей промисловості або ринків, функціонування яких залежить від перевезень на великі відстані. У зв'язку з цим, актуальності набуває питання міжнародного цивільного судочинства, зокрема, судового врегулювання транскордонних спорів – як окремому прикладу глобалізованого ринку, на якому питання сталого розвитку наразі нехтуються.

Мета статті – дослідити особливості «пошуку форуму» щодо міжнародних цивільних судових процесів в умовах сталого розвитку та глобалізації.

Стан опрацювання проблематики. Питання міжнародних цивільних процесів неодноразово привертало увагу як українських, так і зарубіжних дослідників, серед яких: Т. Гартлі [1], А. Міллс [2], А. Філіп'єв [3] та ін. Однак особливості «пошуку форуму» щодо міжнародних цивільних судових процесів в умовах сталого розвитку та глобалізації у наявних доробках розглядаються дещо фрагментарно.

Зокрема, окремі аспекти доктрини *forum non conveniens* та її впливу на уніфікацію джерел міжнародного цивільного процесу Європейського Союзу проаналізовано у праці А. Філіп'єва [3]. Значна увага проблематиці юрисдикції, вибору компетентного суду та «туризму позовів» приділяється у дослідженнях Т. Гартлі [1], де розкривається природа конфліктів юрисдикцій та їх вплив на правозастосування у транскордонних спорах.

Особливий інтерес становлять сучасні підходи до поєднання юрисдикційних механізмів із принципами сталого розвитку, що висвітлені у роботі А. Міллса [2], який аналізує, як питання сталості впливають на ринок міжнародного цивільного судочинства.

Окремі організаційні й практичні тенденції конкуренції форумів та формування привабливих юрисдикцій висвітлюються у звітах *Legal Excellence, Internationally Renowned: UK Legal Services 2022* [4] та *Portland's Commercial Courts Report 2023* [5]. Ці аналітичні матеріали демонструють, як глобалізаційні процеси й конкурентна боротьба між юрисдикціями впливають на вибір сторонами найбільш зручного судового форуму.

На основі проаналізованих праць можна констатувати, що комплексний аналіз взаємозв'язку «пошуку форуму» з цілями сталого розвитку, а також вироблення збалансованих правових підходів до цієї проблематики потребує подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Фактично, у міжнародному цивільному процесі існує два типи так званого «пошуку форуму»: односторонній вибір форуму під час провадження та взаємний вибір форуму шляхом договірної угоди.

Перший тип пов'язаний з одностороннім вибором позивача щодо місця початку провадження після виникнення спору (або, якщо запитується декларативне рішення, можливо, навіть, передбачаючи виникнення спору). Традиційно це вимагає зв'язку між спором або відповідачем та обраним форумом, що обмежує вибір суду. Але, оскільки транскордонна діяльність нині стала більш помітною та складнішою, можливості для порушення справ в одному з різних судів дедалі більше розвивається. Це пояснюється як тим, що учасники можуть мати зв'язки з низкою різних юрисдикцій (як, наприклад, у випадку з багатонаціональними корпораціями), так і тим, що дії можуть мати наслідки в кількох різних державах (або навіть іноді, у випадку дій онлайн, у кожній державі) [1].

Слід зазначити, що різноманітність підстав юрисдикції, що приймаються в різних судах світу, також призводить до суттєвого дублювання, оскільки різні правові системи можуть вважати різні типи зв'язків зі своєю територією достатніми для задоволення своїх юрисдикційних правил. Потенційна наявність кількох судів у певному спорі ще більше збільшується тим фактом, що провадження може бути подано будь-якою стороною – з одного боку, позов про відшкодування збитків від

сторони, яка зазнала шкоди, а з іншого боку, позов від ймовірного правопорушника, який вимагає визнання невинуватого [6]. У спорі між двома сторонами з різних правових систем часто доступний більш ніж один суд, оскільки юрисдикція зазвичай базується на місцезнаходженні відповідача, і будь-яка зі сторін може бути відповідачем [3].

Разом з тим, можливість того, що провадження у міжнародних справах можуть бути порушені, зокрема, в англійських судах, ще більше зросла через те, що доступні підстави для юрисдикції, викладені в Цивільному процесуальному регламенті, були значно розширені за останні роки. Розширення потенційних проваджень є результатом не лише змін у правилах, але й того факту, що для відповідачів, які проживають у державах-членах ЄС, Цивільний процесуальний регламент замінив більш обмежувальні підстави для юрисдикції, які застосовувалися до Brexit згідно з Регламентом Брюссель I [7]. Наприклад, у договірному спорі між двома комерційними сторонами позов може бути подано до англійських судів за наявності таких умов: по-перше, якщо саме там нібито мало місце порушення договору; по-друге, якщо договір було укладено в Англії (нещодавно внесено зміни, щоб уточнити, що лише одна договірна сторона повинна перебувати в Англії на момент укладення договору); по-третє, якщо договір регулюється англійським правом. Дійсно, залежно від контексту, справи можуть бути порушені в Англії на основі низки інших сполучних факторів, включаючи будь-яку справу, в якій відповідачем є іноземна компанія з місцем ведення бізнесу в Англії, навіть якщо позов не стосується діяльності цього місця ведення бізнесу.

Що стосується деліктних справ, то слід відзначити, що підстави юрисдикції у справах про деліктні правопорушення нещодавно набули більш широкого тлумачення Верховним Судом, охоплюючи не лише будь-яке деліктне правопорушення, в якому протиправне діяння або пряма шкода відбуваються в Англії, але й будь-яке деліктне правопорушення, в якому непрямі збитки, понесені позивачем, відбуваються в Англії (таким чином, наприклад, англійські суди отримують юрисдикцію щодо будь-якої сторони, яка проживає в Англії та отримала травму за кордоном і несе медичні витрати після повернення до Англії) [8].

До того ж, нещодавно було внесено додаткові зміни, які передбачають, що юрисдикція також може бути встановлена, якщо позов про делікт ґрунтується на англійському праві, хоча було б незвично, щоб ця підстава юрисдикції була задоволена за обставин, за яких інша підстава юрисдикції ще не існувала. Юрисдикція також може бути встановлена навіть за відсутності будь-якої підстави юрисдикції або зв'язку з Англією, якщо провадження розпочато в англійських судах. Хоча, як влучно відзначається у літературних джерелах [9], на практиці визначення юрисдикції на таких підставах є відносно малоімовірним, якщо ні відповідач, ні спір не пов'язані з Англією.

Таким чином, позивачі, які займаються транскордонною діяльністю, часто мають доступ до низки доступних форумів, включаючи в багатьох випадках потенційно англійські суди, і можуть обрати місце, де розпочати провадження. Така форма пошуку найприйнятнішого форуму іноді розглядається критично в науці з міжнародного приватного права, але важливо точно визначити об'єкт цієї критики. Немає нічого неправомірного в тому, що сторона або її юридичні радники використовують будь-який доступний форум для пред'явлення позову – справді, адвокат, який не розглянув різні варіанти юрисдикції перед початком провадження, цілком може опинитися в небезпеці невиконання своїх професійних обов'язків перед своїм клієнтом [10].

Однак, якщо юрисдикційні правила дозволяють дуже широкий вибір, це створює небезпеку того, що позивач обрав не той форум, який має тісний зв'язок зі спором або який, ймовірно, ефективно вирішить спір, а радше той, який максимізує переваги позивача як сторони. Утім, знову ж таки, сторону або її радників не можна критикувати за прагнення до такої переваги. Водночас тією мірою, якою юрисдикційні правила сприяють такому вигідному вибору, самі правила можуть бути критиковані за те, що призводять до вирішення спорів, яке є одночасно неефективним та надмірно вигідним для позивачів. Враховуючи, що (як зазначалося вище) будь-яка сторона може потенційно розпочати провадження і таким чином діяти як позивач, виникає додатковий ризик того, що сторони спору поспішатимуть розпочати провадження, намагаючись забезпечити, щоб суд, який є для них більш вигідним, був форумом для будь-якого подальшого судового розгляду. Це, знову ж таки, може створити неефективність, оскільки може перешкоджати врегулюванню спорів [3].

Другий тип «вибору найвигіднішого форуму» стосується взаємного вибору, зробленого сторонами, як правило, у контексті договірних відносин, що встановлюються до виникнення будь-якого спору. Англійські суди можуть здійснювати юрисдикцію, якщо сторони обрали її заздалегідь шляхом укладення угоди про юрисдикцію, і немає вимоги до сторін або їхнього спору мати будь-який зв'язок з Англією, щоб такий вибір надавав юрисдикцію англійським судам. Таким чином, ця форма пошуку найвигіднішого суду виникає не через дублювання юрисдикційних правил або транскордонну діяльність, а тому, що закон визнає автономію сторін у виборі бажаного суду. Однак такий вибір на користь англійських судів не повністю виключає розгляд питання про доцільність здійс-

нення юрисдикції [11]. Аналогічно угода про виключну юрисдикцію на користь іноземного суду не обов'язково набувала чинності англійськими судами шляхом зупинення провадження, належним чином розпочатого відповідно до англійських юрисдикційних правил [12]. Однак на практиці суди вкрай рідко відхиляються від угоди між сторонами, яка має на меті надати виключну юрисдикцію одному суду, і дискреційні повноваження робити це зараз майже повністю виключені у справах, що охоплюються Гаазькою конвенцією про вибір суду 2005 року. Варто зазначити, що пошук найвигіднішого суду зазвичай не розглядається критично в науці з міжнародного приватного права, оскільки він передбачає взаємний вибір сторін, а не односторонній вибір позивачем суду, і тому вважається, що пошук найвигіднішого суду має більше шансів призвести до відповідного та ефективного суду для вирішення подальших спорів, що не надає надмірної переваги жодній зі сторін. Іншими словами, перевагою цієї другої форми пошуку суду є те, що вона виключає (або принаймні намагається виключити) першу форму, обговорену вище.

Слід відзначити також, що не кожна правова система розглядає міжнародні цивільні судові процеси таким чином – деякі юрисдикції більше, ніж інші, стурбовані витратами, що покладаються на місцеву правову систему, якщо суди перевантажені справами, порушеними іноземними сторонами – але англійські комерційні суди принаймні вже давно позиціонують себе як такі, що готові та бажають вирішувати спори, якщо їх обирають сторони, навіть за відсутності будь-якого зв'язку з Англією [4]. Наслідком усіх цих подій є те, що англійські суди часто стикаються з судовими процесами за участю однієї або кількох іноземних сторін, які мають обмежений або навіть відсутній зв'язок з Англією. Дійсно, більшість справ, що розглядаються в Лондонських комерційних судах, стосуються принаймні однієї іноземної сторони, а в багатьох випадках беруть участь лише іноземні сторони, оскільки англійські суди цілком могли бути обрані за їхню експертизу та нейтралітет навіть за відсутності будь-якого суттєвого зв'язку між сторонами або їхнім спором та Англією [5].

При цьому, коли в англійських судах порушуються справи за участю іноземних сторін або зв'язків, і відповідач стверджує, що судовий розгляд не повинен відбуватися в Англії, суди зазвичай застосовують так званий «forum conveniens» або «forum non conveniens» – визначення судом того, чи слід здійснювати юрисдикцію в конкретній справі, чи інший іноземний суд має кращі можливості для ефективного та справедливого вирішення спору [13]. Принагідно зауважимо, що, хоча ці дві доктрини тісно пов'язані, вони виникають у різних контекстах.

Forum conveniens у контексті цивільного судочинства означає зручний або відповідний форум. Вирішуючи питання про те, чи дозволяти вручення позовних заяв за межі юрисдикції, суд враховуватиме, чи є англійські чи іноземні суди найбільш відповідним форумом. В англійському праві відповідний форум – це той, на якому справа може бути найдоцільніше розглянута в інтересах усіх сторін та для досягнення цілей правосуддя [11].

У свою чергу, термін «forum non conveniens» стосується дискреційних повноважень суду відмовитися від здійснення своєї юрисдикції за умови, якщо інший суд або форум може більш зручно розглядати справу. Це доктрина, що застосовується здебільшого в судових системах загального права. Вона дозволяє судам, які мають юрисдикцію щодо справи, зупинити або закрити справу, якщо вони вирішать, що справу можна більш доцільно розглянути в іншому суді. Суд першої інстанції має значну свободу дій у визначенні того, чи існує більш доцільний форум, і якщо так, то чи зупинити або закрити справу на користь цього іншого суду [13]. Цікаво, що закриття справи з підстав «forum non conveniens» не є перешкодою для цілей *res judicata* і, отже, не перешкоджає позивачу повторно подати свою справу до більш відповідного форуму. На цю доктрину може посилятися або відповідач, або суд за власним бажанням.

Вирішальну роль у контексті застосування «forum non conveniens» має так званий «двоетапний тест», який суди зазвичай використовують, щоб визначити, чи задовольнять вони клопотання відповідача про *forum non conveniens*. Перша частина – це тест на збалансування як приватних, так і публічних факторів, а друга частина розглядає, які адекватні альтернативні суди доступні.

Іноді суди додають певні умови до позову про відхилення позову через незручний форум. Наприклад, суд може вимагати від відповідача відмовитися від заперечень, які б перешкоджали позивачу повторно подати позов до альтернативного форуму. Як варіант, суд може закрити справу на користь іноземного суду, але лише за умови, що відповідач дозволить розкриття доказів. В апеляційному порядку рішення щодо незручного форуму оцінюються з використанням стандарту зловживання дискреційними повноваженнями [14].

Доктрина *forum non conveniens* також важлива, коли один і той самий позов пред'являється між тими самими сторонами у декількох судах. У таких випадках паралельного судового розгляду *forum non conveniens* контрастує з доктриною *lis alibi pendens*, яка частіше застосовується в судових системах цивільного права. У той час як *lis alibi pendens* заохочує судові перегони, створюючи

перевагу для суду, який першим розпочав справу, *forum non conveniens* створює акцент на тому, хто першим винесе рішення, і ґрунтується на неявному припущенні, що справа повинна розглядатися не в суді, який розпочав справу, а в суді, який найбільш доречно розташований з огляду на факти та обставини справи [13].

Існування цієї доктрини зумовлено однією із найбільш важливих проблем, яку покликані розв'язати норми міжнародного приватного права (далі – МПРП), а точніше міжнародного цивільного процесу, незалежно від того, яким є його взаємозв'язок із МПРП, – проблеми конкуренції юрисдикцій, яка виникає тоді, коли на вирішення спору претендують одночасно юрисдикційні установи декількох держав. Конкуренція юрисдикцій є, свого роду, «процесуальною колізією», яка має бути вирішена на користь однієї із юрисдикцій, оскільки, якщо юрисдикцією володітимуть суди одразу декількох держав, – це може призвести до прийняття декількох судових рішень протилежних одне одному за своїм змістом, а відтак і неможливості реально виконати жодне із них. У разі виникнення такої ситуації не може йтися про здійснення правосуддя, адже правосуддя вимагає не лише доступності суду, а й захисту від потенційного зловживання правами¹, у тому числі й правом на звернення до суду, яке у випадку виникнення «процесуальної колізії» може перетворитись для позивача у *forum shopping* (цей неформальний вислів дедалі частіше використовують науковці) – пошук юрисдикції, яка максимально відповідатиме його інтересам, незалежно від зв'язку, що існує між справою (спором) та такою правовою системою (юрисдикцією). Доктрина *forum non conveniens* є реакцією на цю проблему [3, с. 147-148].

Водночас слід вказати, що доктрина *forum non conveniens* відрізняється в кожній державі, де вона застосовується. У деяких вона є основним елементом юрисдикційного аналізу, тоді як в інших вона застосовується лише після встановлення юрисдикції. У більшості держав, що застосовують цю доктрину, суд, який здійснює дискреційні повноваження, враховуватиме лише інтереси приватних сторін, залучених до визначення відповідного форуму. В інших штатах, зокрема у Сполучених Штатах, суд враховуватиме як приватні, так і публічні державні інтереси при визначенні того, чи відмовляти від юрисдикції. Традиційне ж застосування доктрини, якого зараз найбільш ретельно дотримуються в Австралії, вимагає, щоб відповідач продемонстрував, що обраний позивачем форум призводить до пригнічення або утиску відповідача або позбавляє позивача суттєвої юридичної переваги. Цей тест був відхилений у новіших рішеннях інших держав, де відповідач може легше досягти успіху в аргументі *forum non conveniens* і повинен продемонструвати (відповідно до місцевого тесту), що іноземний суд є більш доцільним форумом [13].

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що у міжнародному цивільному процесі існує два типи так званого «пошуку форуму»: односторонній вибір форуму під час провадження та взаємний вибір форуму шляхом договірної угоди. Перший тип пов'язаний з одностороннім вибором позивача щодо місця початку провадження після виникнення спору (або, якщо запитується декларативне рішення, можливо, навіть, передбачаючи виникнення спору). Другий тип «вибору найвигіднішого форуму» стосується взаємного вибору, зробленого сторонами, як правило, у контексті договірних відносин, що встановлюються до виникнення будь-якого спору. Англійські суди можуть здійснювати юрисдикцію, якщо сторони обрали її заздалегідь шляхом укладення угоди про юрисдикцію, і немає вимоги до сторін або їхнього спору мати будь-який зв'язок з Англією, щоб такий вибір надавав юрисдикцію англійським судам. Таким чином, ця форма пошуку найвигіднішого суду виникає не через дублювання юрисдикційних правил або транскордонну діяльність, а тому, що закон визнає автономію сторін у виборі бажаного суду. Однак такий вибір на користь англійських судів не повністю виключає розгляд питання про доцільність здійснення юрисдикції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hartley T.C. «Libel Tourism» and Conflict of Laws. *International and Comparative Law Quarterly*. 2010. No 59. P. 25.
2. Mills A. Sustainability and jurisdiction in the international civil litigation market. *Journal of Private International Law*. 2024. No 20(1). P. 1–25.
3. Філіп'єв А.О. Доктрина *forum non conveniens* та її вплив на уніфікацію джерел міжнародного цивільного процесу Європейського Союзу. *Науково-практичний фаховий журнал «Міжнародне право»*. 2013. №1-2. С. 147-162.
4. Legal excellence, internationally renowned: UK legal services 2022. *TheCityUK*: website. URL: <https://www.thecityuk.com/our-work/legal-excellence-internationally-renowned-uk-legal-services-2022> (last accessed: 15.07.2025).
5. Portland's commercial courts report 2023. *Portland Communications*: website. URL: <https://portland-communications.com/publications/commercial-courts-report-2023> (last accessed: 15.07.2025).

6. BNP Paribas S.A. v Trattamento Rifiuti Metropolitani SPA [2020] EWHC 2436 (Comm). *Vlex*: website. URL: <https://vlex.co.uk/vid/bnp-paribas-sa-v-847832768> (last accessed: 15.07.2025).
7. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast). OJ L 351. 20.12.2012. *Official Journal of the European Union*: website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj> (last accessed: 15.07.2025).
8. FS Cairo (Nile Plaza) LLC (Appellant) v. Brownlie (as Defendant and Executrix of Professor Sir Ian Brownlie CBE QC) (Respondent). *UK Supreme Court*: website. Case I.D. UKSC/2020/0164. URL: <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2020-0164> (last accessed: 15.07.2025).
9. Williams & Glyn's Bank Plc v. Astro Dinamico Compania Naviera SA [1984] UKHL J0301-4. *House of Lords*. Judgment date 01 March 1984. URL: <https://vlex.co.uk/vid/williams-glyn-s-bank-792877201> (last accessed: 15.07.2025).
10. The Legal Sustainability Alliance. *The Legal Sustainability Alliance*: website. URL: <https://legalsustainabilityalliance.com/> (last accessed: 15.07.2025).
11. Donohue v Armco [2001] UKHL 64. Donohue v. Armco Inc. and Others [2001] UKHL 64 [2002] 1 Lloyd's Rep 425. *House of Lords*. Before Lord Bingham of Cornhill, Lord Mackay of Clashfern, Lord Nicholls of Birkenhead, Lord Hobhouse of Woodborough and Lord Scott of Foscote. 245 p. URL: <https://www.i-law.com/ilaw/doc/view.htm?id=150791&environment=prod#LLR:2002010425> (last accessed: 15.07.2025).
12. Aratra Potato C. Ltd. and Another v. Egyptian C. Navigation (The «El Amria») [1981] 2 Lloyd's Rep 119. *Court of Appeal*. Before Lord Justice Stephenson, Lord Justice Brandon and Sir Stanley Rees. URL: <https://www.i-law.com/ilaw/doc/view.htm?id=148456> (last accessed: 15.07.2025).
13. Forum convenien. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-527-2368?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-527-2368?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) Forum convenien. *Practical Law*: website. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-527-2368?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-527-2368?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (last accessed: 15.07.2025).
14. Forum non conveniens. *Cornell Law School*: website. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/forum_non_conveniens (last accessed: 15.07.2025).
15. Forum non conveniens. *Oxford Public International Law*: website. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law9780199231690e28?d=%2F10.1093%2Flaw%3Aepil%2F9780199231690%2Flaw-9780199231690-e28&p=emailAomp9zf2rUFWw&print> (last accessed: 15.07.2025).